

Så upphandlar du fossilfria transporter

Oktober 2021

Inledning

Kommunala bostadsbolag har en stor miljö- och klimatpåverkan i var man bygger, hur man bygger och hur man underlättar för hyresgästerna att leva hållbart. Men det finns också allt runt omkring med drift och skötsel, som bolagen både har i egen regi och som upphandlade tjänster och entreprenader.

Den här vägledningen handlar om upphandlade drifttjänster och vad som går att göra för att minska klimatpåverkan i de delar där det behövs fordon och maskiner för att utföra tjänsterna. Det är naturligtvis inte bara fordon och maskiner som orsakar klimatpåverkan. Stora möjligheter att minska klimatpåverkan ligger i själva tjänsten, till exempel när det gäller energieffektivisering av belysning och ventilation.

Bakgrunden till vägledningen är att många tycker det är lite snårigt att ställa krav och följa upp just fordon, maskiner och drivmedel. Det är inte så konstigt eftersom det sker en rask teknisk utveckling samtidigt som upphandlingen behöver förhålla sig till andra styrmedel som förändras över tid såsom skatter, reduktionsplikt på drivmedel, miljöfordonsdefinitioner, klimatbidrag. Dessutom pågår ständigt en debatt om vad som är ”bra” drivmedel ur miljö och klimatsynpunkt och trycket ökar att minska klimatpåverkan snabbt.

Sveriges Allmännytta
Box 474, 101 29 Stockholm
Hornsgatan 15
Tel 08-406 55 00
info@sverigesallmannnytta.se
www.sverigesallmannnytta.se

Husbyggnadsvaror, HBV
Box 5199, 121 18 Johanneshov
Arenavägen 63
Tel: 08-556 765 00
info@hbv.se
www.hbv.se

Innehåll

Inledning	2
Vilka avtal kan vägledningen användas för?	4
Måste man ställa krav på leverantörer för att nå fossilfrihet?	5
Vilka avtal är viktigast att lägga tid på?	6
Mäta och räkna	7
Utbudet på marknaden	8
Drivmedel	8
Fordon	9
Arbetsmaskiner och verktyg	9
Kravformuleringar	10
Krav på ledning och styrning	12
Laxåhem ställer krav på aktiv miljöutbildning	13
Krav på fordon	14
Krav på strukturerat samarbete – en idé från Hyresbostäder i Norrköping	16
Krav på arbetsmaskiner	18
Linköping samordnar klimatkraven på entreprenader i koncernen	20
Krav på drivmedel	21
HBV ställer krav på drivmedelskrav i trappa	22
Utvärderingskriterier	23
Kopparstaden ger mervärdesavdrag i utvärderingen av anbud	24
Avtalsuppföljning	25
Lästips och bra länkar	25

Bilagor

- Checklista inför upphandling
- Exempel på RFI-frågor, med koppling till transporter, från HBV
- Avtalsuppföljning Kopparstaden
- Stångåstadens krav på fordon och drivmedel + miljöledning

Vilka avtal kan vägledningen användas för?

Det är inte självklart vad som menas med drift eller förvaltning. Ofta ingår det små investeringar i driften som en leverantör eller en entreprenör levererar. Vägledningen är tänkt att användas för följande tjänster:

- Hantverkstjänster, snickeri, installationer
- Källsortering, avfalls- och sophantering
- Städ, sotning, bekämpning
- Fastighetsservice
- Yttre skötsel
- Grönyteskötsel och bruk av land och vatten
- Larm och bevakning
- Skadedjurssanering

En närliggande tjänst är snöröjning. Det går att ställa krav på fossilfrihet även för snöröjning, men ofta behöver man alla snöröjare som kan och vill köra när det väl snöar eller blir blixthalka. Vägledningen är tänkt för mer återkommande planerbara tjänster.

En del av den här sortens tjänster sköter bostadsbolaget ofta i egen regi. Det kan vara en styrka eftersom beställarkompetensen då är hög inom avtalsområdet, grundat på egen erfarenhet. Inte sällan utförs jobben i nära samarbete mellan egen driftpersonal och leverantörer. Det ökar trovärdigheten i upphandlingskrav att ha städat framför den egna dörren genom att i den egna regin använda sådana fordon, maskiner och drivmedel som bolaget kräver av leverantören.

“Det ökar trovärdigheten i upphandlingskrav att ha städat framför den egna dörren genom att i den egna regin använda sådana fordon, maskiner och drivmedel som bolaget kräver av leverantören”

Måste man ställa krav på leverantörer för att nå fossilfrihet?

De flesta människor är motiverade att bidra till minskad klimatpåverkan, så även leverantörer. Det går bra att informera om vilka maskiner och fordon som finns på marknaden, och hoppas att leverantörerna väljer bättre fordon vid nyinvesteringar eller börjar hyra bättre maskiner.

Passa gärna på att återanvända information som ni skaffar er för den egna driften och dela den med de leverantörer som också har fordon och maskiner. Provkör ni någon utrustning så kan leverantörer också bjudas med att testa, eller ta del av era resultat.

Det går att komma en bit fram med sådana åtgärder som inte är fördyrande för leverantören eller uppfattas som tidsödande. Men det kan vara bra ändå att ha någon struktur på sådant arbete i avtalen, till exempel genom ett miljöledningskrav (se Krav på ledning och styrning på sidan 12).

Vilka avtal är viktigast att lägga tid på?

Vi vet alla att klimatfrågorna är akuta men i vardagen är det nödvändigt att prioritera. Då är det bra att lägga ner mer tid på avtal som har stor klimatpåverkan och mindre på andra.

Men samtidigt är inte klimat det enda som styr vad ett företag tycker är viktigt. Förutom klimat brukar prioriteringar göras utifrån risk för sociala missförhållanden, kemikalierisker, att avtalet omsätter mycket pengar etc.

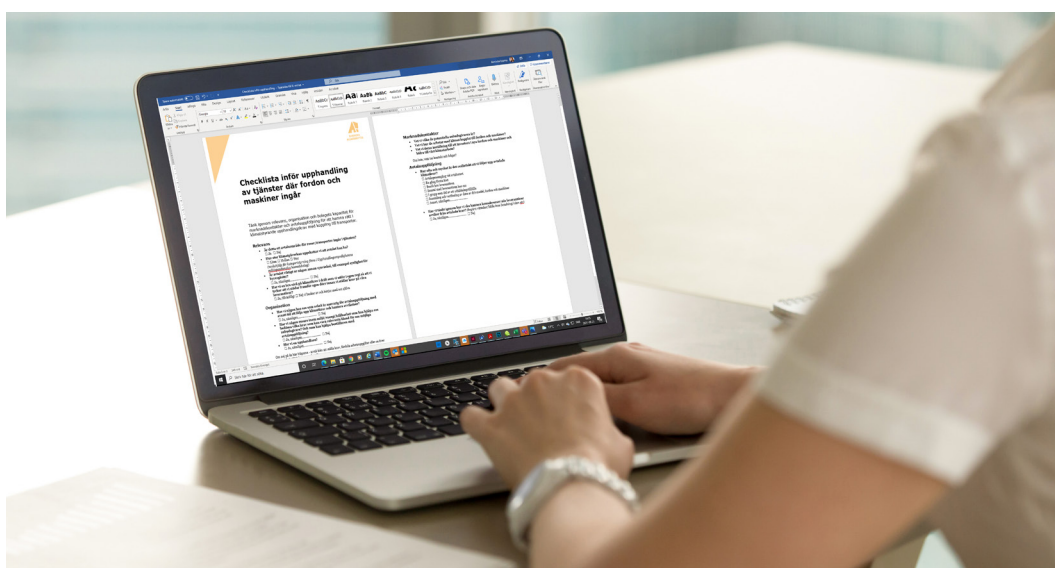
Enskilt kanske inte de upphandlade tjänsterna i driften orsakar så stor klimatpåverkan, men sammantaget spelar de roll.

Upphandlingsmyndighetens miljöspendanalys

I Upphandlingsmyndighetens miljöspendanalys finns en översikt över vad som är stort och smått ur klimatsynpunkt i upphandling från allmännyttiga bolag*. Miljöspendanalyserna tar upp markanvändning, partiklar och klimat. Titta i kolumnen för klimatpåverkan för att se vad som generellt är stort och smått.

Vad ett bostadsföretag väljer att fokusera på beror förstås också på företagets resurser att ha koll på marknaden och att följa upp krav. Vägledningen innehåller förslag på olika sätt att jobba med marknadssonderingar och RFI (Request for Information), krav i upphandlingar och metoder att verifiera och följa upp kraven.

En checklista inför upphandling finns i bilagan *Checklista inför upphandling av tjänster* där fordon och maskiner ingår.

* Mer information på sidan 26 "Lästips och bra länkar".

Mäta och räkna

Många allmännyttiga bolag har krav eller förväntningar på sig att minska klimatpåverkan, och att kunna visa det i siffror i sin hållbarhetsredovisning. Att begära in redovisning på klimatpåverkan från sina leverantörer är ett bra sätt att komplettera bilden över vilka åtgärder som kan vara motiverade för att ta sitt klimatansvar.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att räkna ut klimatpåverkan inte är det samma som åtgärder för att minska den. Att bara begära in siffror utan koppling till att utsläppen ska minska är alltså inte ett klimatkrav.

När man avtalat att leverantörer ska redovisa sin klimatpåverkan från fordon och transporter är det ofta inte så enkelt i praktiken att mäta och räkna.

Ett skäl är att en leverantör oftast gör uppdrag för andra än just bostadsbolaget och därför kan det vara svårt att ta fram exakt hur mycket drivmedel som gått åt till just kommunens bostadsbolag. Det är inte heller självklart att säkerställa så att andelen förnybara drivmedel eller miljöfordon tillskrivs flera kunder och därmed inte dubbel- eller trippelräknas från en leverantör. Det är bra att prata beställare–leverantör om de här sakerna så att båda parter är medvetna om vad det är som räknas.

Tre alternativ till redovisning av klimatpåverkan

Årliga uppgifter med grunddata

Ett sätt är att begära in uppgifter åtminstone årligen på vilka fordon leverantören har kört, hur långt, och på vilka drivmedel. Om bostadsbolaget själv plockar in grunddata går det att göra samma omräkning till klimatpåverkan för alla. Vilka fordon, maskiner och drivmedel som använts, är uppgifter som alla leverantörer bör klara att uppges.

Detaljerat upphandlingsunderlag

Ett annat alternativ är att detaljerat ange i upphandlingsunderlaget hur klimat ska räknas ut och redovisas. Så gör till exempel Trafikverket när de handlar upp sina entreprenader. Deras mall för drivmedelredovisning är fri att använda och finns att ladda ner på Trafikverkets hemsida.* En variant på den finns hos BioDrivÖst.

I Allmännyttans klimatinitiativ finns en mall för att samla CO₂-data från leverantörer med omräkning från drivmedel. Den kan användas för att be leverantörer redovisa och finnas med som ett underlag vid uppföljningar.

Utveckla uppföljningen med leverantörerna

En tredje väg är att avtala att komma överens om detaljerna under avtalstiden och utveckla uppföljningen i samarbete med leverantörerna. Ett kontraktsvillkor i upphandlingsunderlaget kan se ut så här:

*En utgångspunkt är avstämningar av hur det går med klimatkraven en gång per halvår, oftare om det behövs. De fordon och drivmedel som används ska kunna redovisas och styrkas med fakturor. Dokumentationens utformning tas fram i samråd mellan beställare och leverantör. Mätmetoder ska vara transparenta. (Länsstyrelsen Västmanland)**

* Mer information på sidan 26 "Lästips och bra länkar".

Utbudet på marknaden

Det varierar förstås vad som finns att tillgå runt om i landet. Alla drivmedel finns inte överallt och alla potentiella anbudsgivare har inte de klimatsmartaste fordonen och maskinerna, åtminstone inte vid avtalsstart. Det finns olika definitioner av miljöfordon men inte av arbetsmaskiner och verktyg som ofta används i drift.

En bra början är att orientera sig i vad som finns genom några timmars googling, för att sedan ha kontakt med potentiella anbudsgivare vad de tycker är möjliga krav.

Det finns till exempel stora möjligheter till klimateffektivitet inom elektrifiering, automatisering och effektivisering. Erfarenheter kring det finns i projektet Smarta Parker där Familjebostäder i Göteborg är en av deltagarna*.

Det går att testa hypotetiska krav både skriftligt och genom muntliga kontakter. Det bör då göras i god tid innan upphandlingen startar. Den skriftliga formen brukar kallas Request for Information (RFI). En RFI kan göras genom öppna frågor som till exempel; *Vi behöver minska klimatbelastningen från tjänster vi köper. Vad kan ni hjälpa oss med?* Det kan också göras med ett utkast till upphandlingsunderlag med förslag på färdiga kravformuleringar som företagen får kommentera.

Fordon

Lätta fordon, både personbilar och transportbilar går att överblicka på www.miljofordon.se. Där går också att se utbud av lastcyklar och tunga lastbilar.

Det finns många modeller av skåpbilar både elektrifierade och gasdrivna. Utbudet är sämre på lätta pickuper, men flera elektrifierade alternativ är på gång. Det finns lastbilar som drivs på gas och elektriska alternativ blir allt fler. HVO-diesel kan vara ett alternativ.

* Mer information på sidan 26 "Lästips och bra länkar".

Drivmedel

Det finns flera olika drivmedel på marknaden som är bättre ur klimatsynpunkt än konventionell diesel och bensin. Hur utbudet ändras och vilka alternativ som bedöms bäst ur klimatsynpunkt ändras konstant, så för den senaste informationen rekommenderas att läsa på om olika drivmedel hos:

- Biodriv Ost, samverkansorganisation för en fossilfri transportsektor (biodrivost.se)
- Drivkraft Sverige, branschföreningen för drivmedelsbranschen (drivkraftsverige.se)

I flera år har många kunder och leverantörer lutat sig mot att det finns HVO-diesel, hydrerad vege-tabilisk olja, men de senaste åren har priserna stigit i takt med att vi infört lagkrav i Sverige och andra länder att förnybar diesel måste blandas in i allt högre grad i den fossila. Det är det som kallas reduktionsplikt.

Råvarorna till drivmedel är inte oändliga. Därför är det viktigt att så långt möjligt spara på drivmedel, och att använda olika drivmedel för olika tillämpningar. HVO kan inte lösa hela behovet utan el och biogas behöver användas där det är möjligt.

Arbetsmaskiner och verktyg

För arbetsmaskiner finns inte motsvarande marknadsöversikt sorterbart på olika definitioner och drivmedel, men Fyrbodals Kommunalförbund har ett material med en marknadsöversikt på allt från trädgårdsredskap till motorredskap och större fordon och maskiner.

Det finns ett stort utbud av eldrivna handgräsklippare och robotar, men bara enstaka elektrifierade alternativ för åkrgräsklippare, där HVO-diesel kan vara ett alternativ.

Det finns än så länge bara enstaka eldrivna alternativ för mindre redskapsbärare, medan det elektriska utbudet är stort för mindre motorredskap som kan användas för transport. Detsamma gäller för trädgårdsredskap som häcksaxar, lövblåsar, grästrimmers, röjsågar och motorsågar, möjligen med undantag för de allra största röjsågarna och motorsågarna.

Kravformuleringar

Vilka krav som formuleras beror på ambitionsnivå, kapacitet att stämma av med potentiella anbudsgivare och följa upp kraven under avtalsperioden.

Krav behöver inte alls innebära ökade kostnader men tänk på att en leverantör får en tydlig merkostnad för inköp av till exempel tung lastbil som går på gas eller el. Om den upphandlade tjänsten innebär att bolaget bara abonnerar på en mindre del av fordonets arbetstid kan det innebära att man får högre priser.

På de följande sidorna finns några förslag på hur det kan se ut, och några exempel från olika allmännyttiga bostadsbolag.

Läs mer:

- Det finns ingen anpassad vägledning för klimatkrav kopplat till fordon och maskiner i drift hos fastighetsbolag i Upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek men det finns angränsande områden att inspireras av.*
- Fördjupning och exempel på upphandlingskrav för att nå fossilfrihet i offentlig upphandling finns hos Biodriv Ost.*

* Mer information på sidan 26 "Lästips och bra länkar".

Krav på ledning och styrning

Det är vanligt med krav på miljöledning i upphandling. Det behöver inte i sig innebära minskad klimatpåverkan, men möjligheterna till det ökar om kunden dels spetsar till kraven, dels följer upp dem.

Så här kan det se ut i ett upphandlingsunderlag:

Anbudsgivaren ska i anbudet redovisa rutiner för ett systematiskt miljö- och klimatarbete för att minska miljö- och klimatpåverkan från uppdraget, inklusive eventuella underleverantörer. Minimum är att följande delar ingår;

- En miljö- och policy som är antagen av ledningen och väl känd bland personal och eventuella underleverantörer.
- Rutiner för att identifiera betydande miljöaspekter i den verksamhet som omfattas av uppdraget: användning av energi, drivmedel och kemikalier, utsläpp av växthusgaser samt buller och vibrationer.
- Rutiner för att löpande följa upp satta mål kopplade till de betydande miljöaspekterna. Till exempel samverka med uppdragsgivare om logistikupplägg, övergång till förnybara drivmedel och elektrifiering.
- Rutiner för kontinuerlig utbildning av personalen (även personal hos eventuella underleverantörer) i miljöfrågor med anknytning till uppdraget. Till exempel sparsam körning, körning i säker hastighet, val av energieffektiva däck och kontroll av däcktryck, tvätt av fordon och maskiner med slam- och oljeavskiljning och med miljöanpassade metoder etcetera.
- Rutiner för hur avvikelser hanteras.

Men det kan också formuleras på ett enklare sätt, till exempel så här:

Leverantören ska ha en organisation för att bedriva ett effektivt och aktivt miljö- och klimatarbete. Det ska finnas pågående aktiviteter med tydlig ansvarsfördelning för att minska miljöpåverkan från kemikalier, transporter, resor, maskiner, energianvändning och avfall. På begäran ska leverantören tillhandahålla handlingar eller redogörelser som styrker ovanstående.

Foto: Alexander von Sydow

Laxåhem ställer krav på aktiv miljöutbildning

Anbudsgivare som har ett strukturerat miljöarbete får en fördel i anbudsvärderingen hos Laxåhem. Men företaget lägger sig inte i detaljer i hur miljöarbetet sköts.

Laxåhem är ett – enligt dem själva – ganska representativt bolag i allmännyttan, utanför storstadsområdena. Ingen anställd har som sin enda arbetsuppgift att vara vare sig upphandlare eller ansvarig för miljö- eller hållbarhetsfrågor. Det betyder inte att bolaget inte jobbar med frågorna, tvärtom.

Anbudsgivare som har ett strukturerat miljöarbete får en fördel i anbudsvärderingen, men Laxåhem lägger sig inte i detaljer i hur miljöarbetet sköts. Istället vill vd Mattias Looström och Olof Nilsson, som är förvaltare, arbeta med att bidra till leverantörernas kompetensutveckling.

Företaget kommer ställa krav på att leverantörer ska delta i utbildning inom ramen för den miljödiplomering som Laxå och grannkommunerna erbjuder.

Kommunen är själv miljödiplomerad. De erbjuder befintliga leverantörer utbildning och tänker ställa krav i kommande upphandlingar.

Ett kontraktsvillkor kan se ut så här:

Miljö- och klimatutbildning

- Minst en person i ledande ställning hos leverantören ska delta vid ett utbildningstillfälle per år, cirka 2–3 timmar.
- Kommunen ansvarar för att arrangera utbildningarna.
- Vid dessa tillfällen ingår att representeranten för leverantören berättar hur företaget arbetar med minskad miljö- och klimatpåverkan.

Krav på fordon

Det är praktiskt att använda miljöfordonsdefinitioner vid upphandlingskrav på fordon, men eftersom de ändras över tid, inte sällan medan ett avtal pågår, är det bra att vara tydlig med att det som betraktats som ett miljöfordon när det köptes, fortsätter att vara det avtalstiden ut.

Att ställa krav på fordon i en upphandling av en tjänst eller en entreprenad är inte detsamma som när man handlar fordonen i sig. En leverantör har vanligtvis inte helt igenom nya fordon när avtalet börjar, utan en blandning av fordon i olika åldrar.

Så här kan det se ut:

Krav från avtalsstart

- Lätta lastbilar < 3,5 ton och personbilar som används regelbundet i uppdraget ska drivas med antingen biogas, vätgas, el eller vara en laddhybrid.
- Nya fordon som anskaffas under avtalsperioden ska uppfylla kraven för klimatbonus enligt förordning (2017:1334)
- Tunga lastbilar > 3,5 ton ska drivas med:
 - flytande biodrivmedel som bioetanol (ED95) eller
 - biodiesel (HVO100, RME100 eller annan FAME100/B100) eller
 - fordonsgas (eller annan gas än gasol) eller
 - elektrisk energi från en bränslecell, ett batteri eller en extern källa eller vara
 - elhybrid eller laddhybrid i kombination med något av ovanstående alternativ.

Krav som gäller en bit in i avtalsperioden

- Tjänsten ska utföras med minst ett fordon som drivs med antingen biogas, vätgas eller el senast 202X-xx-xx.

Krav vid nyanskaffning

- Nya fordon som anskaffas under avtalsperioden ska uppfylla kraven enligt *Förordning (2020:750) om statligt stöd till vissa miljöfordon*.

“Vi vill utveckla klimatarbetet tillsammans med leverantörna”

Karin Höglund och Anna Malmberg, Hyresbostäder i Norrköping

Krav på strukturerat samarbete – en idé från Hyresbostäder i Norrköping

Hyresbostäder i Norrköping ställer klimatkrav, både på fordon, drivmedel och redovisning. Redovisningskravet och ett avtal om insamling av återvinningsmaterial från 2021 visas på nästa sida.

Karin Höglund som är inköpschef och Anna Malmberg som arbetar med energi- och miljöfrågor på bolaget funderar över hur det kan gå att komma längre i samarbetet med leverantörer. De behöver fortsätta jobba på avtalsuppföljningen på de krav de ställer på fordon och drivmedel och få in data på klimatpåverkan men kan gå att komma ännu längre genom i

att utveckla klimatarbetet tillsammans leverantör och beställare.

En tanke är att utvärdera anbudsgivares kompetens och genomförandeplaner i upphandlingarna, och att öppna upp för ändringar och tillägg i avtalen i de fall leverantör eller beställare ser att det går att göra mer klimatnytta under avtalstiden och sådana åtgärder förändrar kostnaderna.

Förteckning fordon

- Leverantören ska inför starten av entreprenaden och sedan årligen redovisa en förteckning över samtliga fordon (även eventuella reservfordon) som ska användas för uppdraget.
- Förteckningen ska ange registreringsnummer, årsmodell, lastningskapacitet, miljöklassning, utsläpp av koldioxid och en beskrivning av hur fordonen ska användas/ används. Dessutom ska uppgifter om bränsle, oljor, smörjmedel, tvättanläggning och serviceverkstad redovisas. Eventuella ändringar under året ska meddelas Beställaren.

Utsläppsinformation

Leverantören ska lämna uppgifter om växthusgasutsläpp kopplat till transporter inom detta uppdrag två gånger per år, varav en gång i januari månad och en gång i juli månad. Följande uppgifter ska lämnas in:

- Redovisning mängd förbrukat drivmedel för året
- Emissionsfaktor Well-to-Wheel för levererat drivmedel (på årsbasis)

Hyresbostäders mall för redovisning av transporter finns i bilaga.

Kravet på fossilfrihet är formulerat så här i avtalet om insamling av återvinningsmaterial:

För tunga fordon gäller särskilt:

- 100 procent av transportarbetet som utförs inom entreprenaden ska genomföras med förnybara bränslen.
- Fordon som nyanskaffas för entreprenaden ska drivas med 100 procent biogas med 100 procent redundans enligt Gröngasprincipen (2 kap. 2 a § första stycket lagen (1994:1776) om skatt på energi. Alternativt får nyanskaffade fordon drivas av el som är producerad med vatten-, vind-, sol- eller vågkraft samt biobränslen. Enstaka fordon som av räckviddsskäl inte kan drivas på gas eller el får undantas.

Definitioner:

Med förnybara bränslen avses:

- El som är producerad med vatten-, vind-, sol- eller vågkraft samt biobränslen
- FAME (till exempel RME)
- HVO-diesel (100 % hydrerade vegetabiliska oljor, syntetisk)
- DME producerad av bioråvara
- Etanol (ED95)
- Etanol (E85/E75)
- Fordonsgas om minst 50 % biogas (LBG, CBG)

Krav på arbetsmaskiner

Det går att formulera krav på maskiner på motsvarande sätt som för fordon, men maskiner kan vara så mycket och det blir därför snabbt väldigt detaljerade krav. De mindre redskapen byts ut i ganska rask takt. Ett krav på att investera rätt från början kan se ut så här:

Nya arbetsmaskiner och redskap som anskaffas under avtalsperioden ska drivas med el i de fall det finns sådana alternativ på marknaden.

Trafikverket och Stockholm, Göteborg och Malmö stad har gemensamma miljökrav för entreprenader sedan länge. De är framtagna med tanke på att bygga men också att sköta vägar och järnvägar. Det innebär att maskinerna för det mesta är betydligt större än vad som är aktuellt i tjänster den här vägledningen fokuserar på. Det är ändå möjligt att använda sig av de här kraven.*

- Minst 20 procent av den samlade energianvändningen, avseende fordon och arbetsmaskiner, ska bestå av el från förnybara energikällor och/eller hållbara höginblandade och hållbara rena biodrivmedel som inte omfattas av reduktionsplikt.
- Med förnybara energikällor avses biobränsle, geotermisk energi, solenergi, vattenkraft, vindkraft och vågenergi enligt Lag (2011:1200) om elcertifikat.
- I de fall biodrivmedel används för att uppfylla eventuella klimatkrav måste det, för det aktuella drivmedlet, finnas ett hållbarhetsbesked utfärdat av Energimyndigheten i enlighet med Lag (2010:598) om hållbarhetskriterier för biodrivmedel och flytande biobränslen.

Procentsatsen 20 procent kan höjas om förberedelserna inför upphandlingen visar att det är möjligt för den tjänsten som ska upphandlas. Det är också möjligt att lägga kraven i en trappa om avtalet sträcker sig över flera år, med till exempel 40 procent år 1 och 70 procent år 2.

Ett exempel på det är Stångåstaden i Linköping som nyligen uppdaterat sina krav på bland annat arbetsmaskiner, se nästa sida.

* Mer information på sidan 26 "Lästips och bra länkar".

Stångåstaden samordnar klimatkraven på entreprenader i koncernen

Bostadsföretaget Stångåstaden i Linköping handlar upp det mesta av fastighetsnära tjänster och har valt att inte ha något i egen regi. De har ställt miljökrav på fordon och drivmedel sedan lång tid tillbaka. Krav på miljöledning ingår oftast som en del av kvalificeringen för att alls komma ifråga som leverantör.

– Vi har testat genom åren, ser hur det tas emot av leverantörer och så utvecklar vi efter hand, berättar Anna Andersson som både är upphandlare och intern miljörevisor på Stångåstaden.

I den senaste uppdateringen av kraven samarbetade Linköpings kommun och några av de kommunala bolagen i koncernen för att ställa likartade krav, eftersom de många gånger anlitar samma leverantörer. Alla har samma övergripande mål, att Linköping ska vara koldioxidneutralt 2025. Riktlinjerna antogs 2020*.

De olika bolagen för in kraven i den struktur för upphandling som de har. Stångåstaden har valt att lägga in det i sin AF-mall, kraven finns i bilaga *Stångåstadens krav på fordon och drivmedel*.

För tunga fordon och arbetsmaskiner gäller krav i trappsteg:

- minst 50 procent fossilfritt drivmedel 1 januari 2022
- minst 75 procent fossilfritt drivmedel 1 januari 2023
- 100 procent fossilfritt drivmedel 1 januari 2025

Lätta fordon:

- ska drivas med 100 procent fossilfritt drivmedel eller el/elhybridfordon senast sex månader efter avtalsstart.

Foto: Liza Simonsson

“Det brukar bli bra diskussioner med leverantörerna”

Anna Andersson, Stångåstaden i Linköping

Är det kortare avtal än ett år gäller kraven sammantaget för hela avtalstiden.

Stångåstaden har lång erfarenhet av att följa upp de krav de ställer. Vid avtalsstart påminner upphandlare leverantören om kraven. Ett år in i avtalsperioden genomförs avtalsrevisioner. Oftast åker man ut till leverantören, och då är både upphandlare, avtalsansvarig och intern miljörevisor med på besöket där man bland annat följer upp drivmedelskraven. Leverantören får visa listor med registreringsnummer på de fordon som används och de får visa maskiner på plats.

– Det brukar bli bra diskussioner med leverantörerna, säger Anna. Det händer att de redovisar fordon som inte klarar kraven och då pratar vi om hur det ska lösas. Visst förekommer det att vi behöver påminna om att vi har en vitesklausul, men det behöver sällan gå så långt. Leverantörerna vill göra rätt och det har visat sig genom åren att de köper in både biogasbilar, laddhybrider och kör på HVO-bränsle.

* Se Samhällsbyggnadsnämndens krav för minskad klimatpåverkan i entreprenad-upphandlingar (linkoping.se).

Krav på drivmedel

Det går också att ställa krav på drivmedel utan trappa som tex Hyresbostäder i Norrköping gjort i sin upphandling av insamling av återvinningsmaterial 2021. En förutsättning är att det ingått i förberedelserna inför upphandlingen att kolla att det går att tanka biogas och ladda el utan stora omvägar, som i exemplet från Norrköping nedan.

För tunga fordon gäller särskilt:

- 100 procent av transportarbetet som utförs inom entreprenaden ska genomföras med förnybara bränslen.
- Fordon som nyanskaffas för entreprenaden ska drivas med 100 procent biogas med 100 procent redundans enligt Gröngasprincipen (2 kap. 2 a§ första stycket lagen (1994:1776) om skatt på energi. Alternativt får nyanskaffade fordon drivas av el som är producerad med vatten-, vind-, sol- eller vägkraft samt biobränslen.

Enstaka fordon som av räckviddsskäl inte kan drivas på gas eller el får undantas.

Med förnybara bränslen avses:

- El som är producerad med vatten-, vind-, sol- eller vägkraft samt biobränslen
- FAME (till exempel RME)
- HVO-diesel (100 procent hydrerade vegetabiliska oljor, syntetisk)
- DME producerad av bioråvara
- Etanol (ED95)
- Etanol (E85/E75)
- Fordonsgas om minst 50 procent biogas (LBG, CBG)

Allt behöver inte köras med fordon och maskinkraft. Gång och cykel ska inte uteslutas. Ett exempel på det finns i ett avtal om samordnad avfalls- och godshantering i ett område som Älvstranden Utveckling i Göteborg handlat upp:

Fordon som används inom området för att hämta och lämna ska drivas med någon av följande energikällor: muskelkraft, elkraft eller biogas. Elen ska komma från förnybar källa där Leverantören har rådighet över elavtalet. Som verifierat godkänns produktspecificerad förnybar el och avtal om miljömärkt el.

HBV ställer drivmedelskrav i trappa

HBV serverar medlemmarna med avtal som alltid förarbetats med Requests for Information via TendSign och där resurser avsätts för att följa upp avtalen*. De flesta avtalen omfattar varor men det ingår också tjänster kring varorna.

– Kraven som ställs på fordon och drivmedel är inspirerade av Fossilfritt Sverige, berättar Lasse Lundmark som fram till sommaren 2021 varit miljöansvarig på HBV.

I RFI:erna tar HBV reda på vad potentiella anbudsgivare står idag i miljö- och klimatfrågor och vart de är på väg. Det gör det möjligt att lägga upphandlingskraven på rätt nivå. *Ett exempel på RFI från HVB finns i bilaga HBV RFI.*

Så här kan krav i avtal hos HBV se ut:

Fossilfria drivmedel

Minst 25 procent av varutransporterna inom ramavtalet, ska vara fossilbränslefria efter två års avtalstid. För att transporten ska räknas som fossilfri i det här sammanhanget krävs, i enlighet med Fossilfritt Sveriges förslag till EU:s förnybarhetsdirektiv, att drivmedlet ger en utsläppsminskning på 70 procent jämfört med fossila alternativ.

Drivmedel som i dagsläget lever upp till kravet är:

- El
- Vätgas
- Biogas
- HVO
- FAME
- ED95

Leverantören ska ha ett uppföljningssystem så att ovanstående krav för fossilbränslefria varutransporter inom ramavtalet följs upp och uppnås. Resultatet ska kunna redovisas inom högst 10 dagar på HBV:s begäran under hela avtalstiden.

Servicefordon

Med servicefordon menas fordon som till exempel montören använder för att ta sig till montageplatsen.

Minst 50 procent av transporterna som genomförs med servicefordon inom ramavtalet i Svealand och Götaland ska vara fossilbränslefria efter tre års avtalstid.

För Norrland gäller att minst 25 procent av transporterna som genomförs med servicefordon inom ramavtalet ska vara fossilbränslefria efter tre års avtalstid.

För att transporten ska räknas som fossilfri i det här sammanhanget krävs, i enlighet med förslaget till EU:s förnybarhetsdirektiv, att drivmedlet ger en utsläppsminskning på 70 procent jämfört med fossila alternativ.

Drivmedel som i dagsläget lever upp till kravet är:

- El
- Vätgas
- Biogas
- HVO
- FAME
- ED95

Leverantören ska ha ett uppföljningssystem så att ovanstående krav för servicefordon som används inom ramavtalet följs upp och uppnås. Resultatet ska kunna redovisas inom högst 10 dagar på HBV:s begäran under hela avtalstiden.

I det här exemplet framgår inte om den förnybara andelen ska räknas inom eller utom den lagstadgade reduktionsplikten för drivmedel, utan behöver förtydligas.

* Mer information på sidan 26 "Lästips och bra länkar".

Utvärderingskriterier

Det vanligaste är att ställa krav på den här typen av tjänster och entreprenader som kontraktsvillkor. Då vet anbudsgivaren vad som gäller redan från början i upphandlingsdokumenten. Men det går också att arbeta med så kallade morötter. Läs mer om olika typer av krav i BioDriv Östs vägledning*.

En anledning till att det inte är lika vanligt med utvärderingskriterier, är att det kan vara svårt att hitta rätt i hur mycket bättre klimat och miljö är värt i ett avtal så att det verkligen lockar anbudsgivare utan att beställaren får betala för mycket.

Ett bolag i allmännyttan som de senaste åren jobbat med mervärden är Kopparstaden. Läs mer om deras arbete på nästa sida.

* Mer information på sidan 26 "Lästips och bra länkar".

Kopparstaden ger mervärdesavdrag i utvärderingen av anbud

Kopparstaden ger mervärden för förnybara drivmedel i utvärderingen, berättar Åsa Lindström som är inköpsansvarig på företaget. Det är olika värt för olika avtal men generellt cirka 10 procent av avtalsvärdet.

En del leverantörer har vunnit tack vare mervärdesmodellen, men modellen har inte lett till att anbudsgivare höjt sina priser med anledning av detta. Vitena i avtalen motsvarar det mervärde som gavs vid utvärderingen.

– Det kanske inte är tack vare mervärdesmodellen som leverantörerna

byter fordon och drivmedel. Det kan ha hänt ändå, säger Åsa Lindström.

Företaget började att testa det här sättet att ställa krav på några små avtal först. I början blev det mest HVO100 men på senare tid har det kommit in elfordon i till exempel totalentreprenaden på ventilationsrengöring.

Exempel på mervärdesavdrag hos Kopparstaden

	Bioetanol (ED95/E85/75), biodiesel (HVO100 och RME100), fordonsgas (om biogas eller vätgas) eller laddhybrid	El
1. Vid avtalsstart och under avtalsperioden.	-50 000 kronor	-100 000 kronor
2. Senast 2022-12-31 och under resten av avtalsperioden.	-30 000 kronor	-60 000 kronor
3. Senast 2023-12-31 och under resten av avtalsperioden.	-20 000 kronor	-40 000 kronor

Anbudsgivare redovisar om, och i så fall ifrån vilken tidpunkt och vilket typ av drivmedel fordonet har, som anbudsgivaren kommer att använda sig av i uppdraget.

Om *Entreprenören* i anbudsutvärderingen erhållit avdrag på sin anbudssumma och *Beställaren* kan konstatera att *Entreprenören* inte uppfyller utlovade förpliktelser, utgår vite med ett belopp motsvarande erhållet avdrag. Om utlovade förpliktelser inte uppfylls efter en månad efter påtalan har *Beställaren* rätt att häva avtalet.

“Det kanske inte är tack vare mervärdesmodellen som leverantörerna byter fordon och drivmedel”

Åsa Lindström, Kopparstaden i Falun

Foto: Confetti

Avtalsuppföljning

Avtalsuppföljning kan göras på flera sätt. Det bästa brukar vara att kombinera insamling av uppgifter om vilka fordon, maskiner och drivmedel som används och prata leverantör–beställare om hur det rimmar med avtalade krav.

Mer om avtalsuppföljning finns att läsa i BioDrivÖsts vägledning för klimatsmart offentlig upphandling av fordon och transporter, (finns att ladda ner på deras hemsida)*.

Kopparstadens mall för årlig avtalsuppföljning finns i bilaga *Avtalsuppföljning Kopparstaden*. Den används som stöd för avtalsägarna i företaget som är ansvariga för att följa upp avtalen.

Lästips och bra länkar

Upphandlingsexempel och vägledning i offentlig upphandling:

biodrivost.se/Publikationer/Rapporter/Details/1599

Hållbara Smarta Parker:

smartaparker.johannebergsciencepark.com/sv/projekt

Trafikverkets mall för redovisning av drivmedel:

trafikverket.se/for-dig-i-branschen/upphandling/Sa-upphandlar-vi/Forfragningsunderlag/Miljokrav-i-entreprenader/miljokrav-dar-goteborg-malmo-eller-stockholm-ar-kravställare/

Miljökraft där Stockholm, Göteborg och Malmö stad är beställare:

trafikverket.se/for-dig-i-branschen/upphandling/Sa-upphandlar-vi/Forfragningsunderlag/Miljokrav-i-entreprenader/miljokrav-dar-goteborg-malmo-eller-stockholm-ar-kravställare/

Upphandlingsmyndighetens miljöspendanalyser för allmännyttiga bostadsföretag:

upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/miljomassigt-hallbar-upphandling/analysera-inkopen-med-miljospendanalys/kommunala-bostads-och-fastighetsbolags-miljopaverkan/

Ramavtal och dokumentation från HBV:

hbv.se/avtalsinfo/vara-ramavtal/

Reduktionsplikt hos Energimyndigheten:

energimyndigheten.se/fornybart/hallbarhetskriterier/reduktionsplikt/

Länsstyrelsen Västmanlands vägledning för transportköpare:

Text på sidan 7 hämtat från Länsstyrelsen Västmanlands Våga välja – Frågor och krav för att främja klimatsmarta godstransporter på väg i avtalade transporttjänster, bilaga till uppdaterad Vägledning för transportköpare 2021. Båda dokumenten går att få genom att mejla jan.vanderhorst@lansstyrelsen.se eller magnus.j.johansson@lansstyrelsen.se

* Mer information på sidan 26 "Lästips och bra länkar".

Huvuddelen av de växthusgaser som släpps ut från transportsektorn kommer från vägtrafiken. Enligt Sveriges klimatmål ska utsläppen minska med minst 70 procent till 2030 jämfört med 2010. För att nå dessa mål behöver utsläppen minska med cirka en miljon ton per år.

Bostadsföretag och fastighetsägare kan med relativt enkla medel bidra till klimatomställningen på transportområdet genom att ställa krav på leverantörers transporter vid upphandlingar. Detta är ofta både kostnadseffektivt samtidigt som det ger stor klimatnytta. Men hur gör man?

I den här vägledningen finns information om upphandling av drifttjänster och hur man kan minska klimatpåverkan där det behövs fordon och maskiner för att utföra tjänsterna.

Sveriges Allmännytta
Box 474, 101 29 Stockholm
Hornsgatan 15
Tel 08-406 55 00
info@sverigesallmannnytta.se
www.sverigesallmannnytta.se

Husbyggnadsvaror HBV
Box 5199, 121 18 Johanneshov
Arenavägen 63
Tel: 08-556 765 00
info@hbv.se
www.hbv.se

HBV